

Gezondheid in de leefomgeving; laten we het concreet maken!

Mark Groen

In de Omgevingswet is een veilige en gezonde leefomgeving opgenomen als één van de hoofddoelen. Daarmee legt de wet een expliciete koppeling tussen gezondheid en ruimtelijke ontwikkeling. De wet ziet in ieder geval toe op een gezond leefmilieu, maar nodigt ook uit om leefstijl en gezondheidsbevordering mee te nemen. In de praktijk is dit nog niet zo eenvoudig. Er zijn veel onderwerpen die een relatie hebben met gezondheid en een gezonde leefomgeving. In deze blog behandelen we één van deze onderwerpen om meer zicht te krijgen op het belang van een gezonde leefomgeving én de praktijk.

In de nota "Gezondheid breed op de agenda" van februari 2020 staan de landelijke prioriteiten voor publieke gezondheid. Het is een aanvulling op de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) en een richtinggevende nota van het Ministerie van VWS voor het lokale gezondheidsbeleid van gemeenten. De nota is samen met de VNG, een afvaardiging van gemeenten, GGD'en en kennisinstituten tot stand gekomen en afgestemd met relevante departementen en de ministerraad. Daardoor kan de nota – naar eigen zeggen – rekenen op brede instemming van het kabinet en gemeenten. De nota formuleert de volgende twee ambities:

1. In 2024 is gezondheid een vast onderdeel van de belangenafweging in ruimtelijk beleid.
2. In 2024 creëren we bij landelijke en decentrale beleidsontwikkeling meer verbinding tussen het fysieke en het sociale beleidsdomein.

De termijnen sluiten aan bij de Omgevingswet, maar die is natuurlijk wel uitgesteld. Gelukkig zijn veel gemeenten al wel bezig met de noodzakelijke veranderingen en het implementeren van meer integraal werken.

Gezondheid in Omgevingsvisies

Voor de gemeentelijke praktijk is 2024 al best snel. Een aantal gemeenten is al hard op weg om gezondheid en het fysiek domein aan elkaar te verbinden. Veelal door gezondheid centraal of een prominente plek te geven bij de vormgeving van de Omgevingsvisie. Maar de ervaring leert dat dit geen eenvoudige opgave is. Het vereist een consequente verbinding tussen het fysieke en het sociale domein; twee werelden met twee verschillende talen. Het vergt doorzettingskracht en een open houding om met elkaar in gesprek te raken en te blijven. Net als bijvoorbeeld een fusie tussen twee bedrijven, heb je te maken met een cultuurverschil en moet je investeren (in welke vorm dan ook) om er één team van te maken. Hier wordt vaak te makkelijk over gedacht. Het is niet zo dat als je twee partijen of afdelingen bij elkaar zet, dat het vanzelf goed komt. Je moet bewust energie steken in de samenwerking. Je moet in gesprek blijven en samen projecten oppakken.

Bevorderen en beschermen

Naast het feit dat je in het geval van gezondheid in de leefomgeving te maken hebt met twee werelden, heb je ook nog te maken met mogelijkheden om gezondheid te bevorderen en gezondheid te beschermen. De leefomgeving heeft een positieve invloed op gezondheid en welbevinden als de fysieke inrichting en sociale structuren mensen verleiden om te bewegen en te spelen, gezonde keuzes te maken, te ontspannen of elkaar te ontmoeten. Tot op heden is er weinig aandacht geweest voor de positieve invloed van de leefomgeving op gezondheidsbevordering en preventie, maar kansen op dit gebied worden wel steeds meer aangegrepen.

De fysieke leefomgeving kan ook een bron van ziektelast zijn. Op dit moment kan minstens 4% van de ziektelast in Nederland verklaard worden door luchtverontreiniging en geluid. Mensen kunnen bijvoorbeeld ziek worden van blootstelling aan (lucht)verontreiniging van verkeer, industrie en veehouderijen, infectieziekten in de leefomgeving of stress vanwege stedelijke dynamiek. In dat geval zijn maatregelen nodig om de gezondheid te beschermen bij ruimtelijke ontwikkelingen. Vanuit milieuoptiek is hier al veel aandacht voor. Maar er is nog veel winst te behalen op gebieden als geluidsbelasting, hittestress en infectieziekten. Hiervoor is er blijvende aandacht nodig voor deze thema's om de ziektelast verder omlaag te krijgen. Daarom ga ik op één van deze gebieden wat dieper in.

Hittestress

Ik schrijf deze blog tijdens de periode van de eerste (regionale) hittegolf van 2020. Het wordt al het derde jaar op rij dat er in Nederland sprake is van hittegolven en droogte, maar ook van hevige regenbuien en wateroverlast. Alweer 10 jaar geleden hielp ik een collega bij de ontwikkeling van klimaateffect-kaarten voor provincies. Ik weet nog dat we het er toen over hadden dat steeds vaker extreme situaties voor zouden gaan komen als gevolg van de klimaatveranderingen. Nu al lijkt dat werkelijkheid te worden. Ik noem bewust "nu al", omdat we toen de effecten richting 2050 voorspelden.

Wat is hittestress? Bij warme nachten is er kans op hittestress. In het bebouwde gebied koelt het dan 's nachts te weinig af waardoor het vaak ook

in de gebouwen warm (boven de 20 graden) blijft. Hittestress is een serieus probleem dat vaak onderschat wordt. Blootstelling aan hoge temperaturen zorgt voor gezondheidsrisico's. Langdurig aanhoudende hitte kan leiden tot klachten als vermoeidheid, concentratieproblemen en hoofdpijn. Er bestaat ook risico op uitdroging en oververhitting. In het ergste geval kunnen mensen hieraan overlijden. In Nederland stijgt tijdens hittegolven de sterfte met 12%.

Er is al veel informatie beschikbaar over hitte en de ontwikkeling daarvan op termijn. Er is een klimaateffectatlas, sommige gemeenten laten zelf hittekaarten maken of kaarten met het hitte-eiland effect (Urban Heat Island, UHI) om inzicht te krijgen in de meest gevoelige plekken hiervoor. En dit speelt echt niet alleen in de steden. Ook kleine dorpen krijgen hier steeds meer mee te maken!

Inzicht krijgen is één. Vervolgens moet er natuurlijk ook wat worden gedaan met dit inzicht. Helaas zie ik dit nog weinig terug in de gemeentelijke omgevingsvisies, terwijl hier echt al goede mogelijkheden liggen. Het mooiste is dat groen en natuurinclusief bouwen kunnen bijdragen aan verkoeling. Groen en schaduw van groen kunnen weer bijdragen aan het realiseren van speel- en ontmoetingsplekken. Zo leg je direct een verbinding tussen het fysieke en sociale domein. Daarmee is hittestress één van de concrete gemeenschappelijke delers om het gesprek tussen de twee werelden te voeren, van elkaar te leren en er mee aan de slag te gaan. Ik denk dat we dit soort voorbeelden ook echt nodig hebben en moeten benutten om de ambities zoals die voor 2024 zijn geformuleerd toch enigszins waar te maken.

Meer weten?

Tijdens de opleiding 'Gezondheid en de Omgevingswet' worden concrete handvatten geboden om gezondheid in het omgevingsbeleid een plek te geven.

In één dag leert u welke begrippen onder Gezondheid in het kader van de Omgevingswet worden gehanteerd en hoe u zelf gezondheid meeneemt bij de nieuwe instrumenten van de Omgevingswet.

Het overgrote deel van de ziektelast in Nederland wordt veroorzaakt door blootstellingen aan milieufactoren onder de huidige normen. Bovendien zijn veel aspecten van de fysieke leefomgeving direct van invloed op gezondheid, bijvoorbeeld de mate waarin de omgeving aanleiding geeft tot beweging of ontmoeting.

Veel gemeenten ontbreekt het aan handvatten om het begrip 'gezondheid' te concretiseren in omgevingsbeleid of ruimtelijke plannen. De toenemende integraliteit, die bij de invoering van de Omgevingswet ook wettelijk wordt vastgelegd, biedt meer afwegingsruimte voor gemeenten. Hierdoor kunnen gemeenten hun eigen ambities bepalen voor een gezonde leefomgeving. Daarvoor is het belangrijk toegang te hebben tot informatie over de relatie tussen de fysieke leefomgeving en gezondheid, inzicht in de stand van zaken in de eigen gemeente en mogelijkheden om hierop in te spelen door maatregelen of beleid.

➤ [Klik hier voor meer informatie over 'Gezondheid en de Omgevingswet'](#)

Mark Groen

Mark Groen is bioloog en al meer dan 20 jaar werkzaam op het gebied van ruimtelijke ordening en milieu. Sinds het bekend worden van de introductie van de Omgevingswet heeft hij meegewerkt aan diverse pilots van

nieuwe instrumenten en producten. In 2015 heeft hij het beleid van de provincie Gelderland ontwikkeld voor een Gezonde Leefomgeving. Ook heeft hij de Gelderse Gezondheidswijzer ontwikkeld in samenspraak met de Gelderse GGD-en. Dit instrument is genomineerd geweest voor een trofee uit het programma "Aan de slag met de Omgevingswet".

Zijn actuele kennis volgt uit diverse pilots voor onderdelen Gezondheid in Omgevingsplannen en zijn betrokkenheid bij diverse Omgevingsvisies op provinciaal en gemeentelijk niveau. In diverse projecten weet hij eenvoudig de link te leggen tussen gezondheid, leefomgeving, participatie en beleid.